

Lohkančehppodaga iskan 1. ceahkkái

Oahpaheddjiidbagadus 2015

“Kártengeahččalemiid ulbmil lea iskat leat go ovttaskas oahppit geat dárbbasit liige čuovvoleami gálggain ja fágain. Kártengeahččaleamit leat oassin oahpahusa dađistaga-árvoštallamis.”

Sisdoallu

Sisdoallu.....	2
1 GEAHČČALEAMI BIRRA.....	3
1.1 Sierra beroštumi rádji.....	4
1.2 Maid 1. ceahki lohkančehppodaga iskan mihtida	5
1.3 1. ceahki lohkančehppodaga iskama oassegeahččaleamit	6
<i>Čállit bustávoid</i>	7
<i>Gávdnat jietnadagaid sániin</i>	7
<i>Oktii geassit jietnadagaid</i>	8
<i>Čállit sániid</i>	8
<i>Lohkat sániid</i>	8
<i>Áddet/ipmirdit maid lohká</i>	9
1.4 Mo geavahit bohtosiid viidásit oahppamii	10
2 OVDAL GEAHČČALEAMI.....	12
2.1 Diehtu váhnemiidda	12
2.2 Diehtu ohppiide.....	12
3 GEAHČČALEAMI ČAÐAHETTIIN.....	13
3.1 Ohppiid áican.....	13
3.2 Praktihkalaš dieđut.....	13
4 MANJNEL GEAHČČALEAMI.....	15
4.1 Mo čuovolahttit ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde dahje juste bajábealde 15	
4.2 Viidásat kárten ja doaibmabijut	16
<i>Čállit bustávoid</i>	17
<i>Gávdnat jietnadagaid sániin</i>	17
<i>Lohkat sániid</i>	19
<i>Áddet/ipmirdit maid lohká</i>	20
4.3 Bohtosiid čuovvoleapmi oahpaheaddjejoavkkus.....	22
5 Skuvlajođiheaddji ovddasvástádus.....	23
6 Gos gávdná rávvagiid, dieđuid ja heivvolaš resurssaid	24

1 GEAHČČALEAMI BIRRA

Dát bagadus lea dutnje geas leat oahppit geat galget čadahit lohkančehppodaga iskama 1. jahkeceahkis. Bagadusas leat rávvagat ja dieđut dan birra maid berre dahkat ovdal go čadaha geahččaleami, čadahettiin ja maŋnel čadaheami. Bagadusa maŋemus oasis mitaluvvo veaháš dan birra maid berre dahkat maŋnel čadaheami, ja čilge veahá mo bohtosiid sáhtta geavahit viidásit čuovvoleapmái. Sáhtát lohkat eambo geahččaleami birra Oahpahusdirektoráhta neahttasiiduin (www.udir.no).

KÁRTENGEAHČČALEMIID BIRRA

- **Mii lea geahččaleami ulbmil?**

Geahččaleamit galget addit dieđuid dan birra guđet oahppit dárbbasit erenoamáš čuovvoleami. Kártengeahččaleamit galget čájehit leat go oahppit geat eai leat oamastan dárbbaslaš gálggaid álgooahpahasas. Bohtosat galget veahkkin oahpaheddjiide ja skuvlajođiheddjiide fuobmát ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde, ja dárbbasit liige čuovvoleami. Dieđuid maid oažžu kártengeahččaleamis ferte buhtastahttit eará dieđuiquin mat skuvllas muđui leat oahppi birra. Jus bohtosat čájehit ahte oahppis lea váilevaš doabaipmárdus ja/dahje gálggat, de dáidá leat dárbu eambo kártet ovdal go oahppi oažžu erenoamáš čuovvoleami.

- **Maid lohkančehppodaga iskan mihtida?**

Kártengeahččaleamit galget iskat man muttus ohppiid doabaipmárdus ja lohkančehppodaga leat oahppoplánaid mihtomeriid ektui das mii guoská vuodđogálggaid. Geahččaleamis leat ollu álkis bargobihtát, ja addáge unnán dieđuid ohppiid birra geat máhttet buot dahje measta buot bargobihtáid. Áidna maid sáhtta dadjat ohppiid birra geat máhttet eanaš oasi dahje buot barggaid, lea ahte sis leat doarvái buorit gálggat viidásit oahppamii, muhto leat unnán dieđut das man bures sii duođai máhttet. Diekko sierranit kártengeahččaleamit nationála geahččaleamiin, go dain leat maid váttis bargobihtát mat addet dieđuid buot dásiid birra.

- **Galget go buot oahppit čadahit kártengeahččaleamiid?**

Buot 1. ceahki oahppit galget čadahit iskama. Oahppit geat leat buohccit dahje eará ákkaid geažil eret geahččalanbeaivvi, galget beassat iskama čadahit eará beaivvi. Eambo dieđut luvvema birra leat *Retningslinjer for gjennomføring (Njuolggadusat čadaheapmái)*.

- **Sáhtta go iskama heivehit ohppiide?**

Skuvllas lea ovddasvástádus láchit dili vai oahppit geat dárbbasit erenoamáš heiveheami, maid sáhttet čadahit kártengeahččaleami. Heivehit sáhtta ovdamearkka dihte nu ahte iskan čadahuvvo unnit joavkkus, oktolanjas dahje ahte leat mánga bottu iskama čadahettiin. Skuvla ii sáhte ieš ráhkadit ortnegiid mat sáhttet váikkuhit ohppiid bohtosiidda, degomat geavahit veahkkeneavvuid dahje bidjat guhkit áiggi juohke siidui. Skuvlajođiheaddji galgá árvoštallat dárbbasit go ovttaskas oahppit sierra heiveheami.

- **Geas lea ovddasvástádus kártengeahččaleami čadaheapmái?**

Skuvlajođiheaddjis lea bajimus ovddasvástádus láchit dili nu ahte buot oahppit čadahit geahččaleami.

1.1 Sierra beroštumi ráđji

Kártengeahččaleami ulbmil lea gávdnat ohppiid geat dárbbasit sierra čuovvoleami go galget oahppat lohka vuodđogálgan. Sierra beroštumi ráđji meroštallojuvvo dainna lágiin ahte dihto ohppiidjoavkku bohtosat guorahallojuvvojit maŋnel go lea vuosttaš geardde čađahuvvon. Sierra beroštumi ráđji biddjo dan mielde man ollu čuoggáid dat 20 proseantta ohppiin geain leat heajumus bohtosat, leat ožžon. Don gávnnat gaskaboddosaš sierra beroštumi rájiid registrerenskovis gihppagis *Čađahan- ja árvoštallanbagadus* mii lea almmuhuvvon Prøveadministrasjonssystemet (PAS) (Geahččalemiid hálddašuvuogádagas). Doaivumis lea unnán erohus gaskaboddosaš ja loahpalaš sierra beroštumi rájiid gaskkas.

Lea dehálaš atnit muittus ahte sáhttet leat oba iešguđet áššit maiguin oahppit geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde, rahčēt, ja oalle iešguđet áššit maid máhttet. Danne fertet ge buohtastahttit ovttaskas ohppiid bohtosiid eará dieđuiguin mat leat oahppi birra ovdalaččas, go galgá gávnnaht mo viidáseappot bargá. Lea dehálaš ahte skuvla gulahallá váhnemiiguin bohtosiid birra ja mo áigu viidáseappot bargat, erenoamážit jus leat oahppit geat dárbbasit sierra čuovvolahttima. Dalle besset váhnemat doarjut iežaset máná lohkanálggaid ovddidemiin. Eanas oahppit geaid fuobmá lohkančehppodaga iskama bokte, dáidet sáhttit oažžut čuovvoleami heivehuvvon oahpahusa rámmaid siskkobealde. Leat goitge muhtin oahppit geaid berre iskkadit viidáseappot oaidnin dihte dárbbasit go erenoamášoahpahusa.

Sierra beroštumi ráđji ii galgga gehččojuvvot čavga ráđjin. Muhtin oahppit geat ožžot juste dan mađe čuoggáid ahte leat bajábealde sierra beroštumi ráji, sáhttet maiddái dárbbasit erenoamáš čuovvoleami. Seammás soaitá oahpaheadđi vásihit ahte muhtin oahppi oažžu nu čuoggáid ahte lea vulobealde dahje juste sierra beroštumi ráji alde, vaikko ovddeš áicamat čájehit eará. Lea danne dehálaš árvoštallat ja buohtastahttit eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra.

Muitte:

- ✓ Ohppiid sierra beroštumi ráji vulobealde galgá viidáseappot čuovvolit.
- ✓ Don fertet muitalit váhnemiidda lohkančehppodaga iskamiid bohtosiid birra, erenoamážit jus čájehuvvo ahte oahppi lea sierra beroštumi ráji vulobealde ja dárbbasa erenoamáš čuovvoleami.
- ✓ Maiddái oahppit geat ožžot čuokkessupmiid juste bajábeale sierra beroštumi ráji, soitet dárbbasit viidásit čuovvoleami.
- ✓ Ohppiid bohtosat galget buohtastahttojuvvot eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra.

1.2 Maid 1. ceahki lohkančehppodaga iskan mihtida

Lohkančehppodaga iskamiid vuodđu lea dat mo vuodđogálga *máhttit lohkat* lea čilgejuvvon Máhttoloktema (LK06S) oahppoplánain ja sáme giela vuosttašgiellan gelbbolašvuodamihtuin.

1.-3. ceahkiid lohkančehppodaga iskamát speadjalastet mo lohkan gálggat vuordimis ovdánit: gielalaš diđolašvuoda rájes, bustávamáhtu ja sátnelohkama bokte dassáži go máhtta lohkat mángga lágan teavsttaid ja fáhtet sisdoalu. Lea dehálaš muitit ahte dát galggat duohtadilis ovdánit buohtalaga, ovdamearkka dihte lohket/čállet oahppit sániid iešguđet ládje, dan mielde man oahpis sátni lea sutnje.

- **Gielalaš diđolašvuota**

Ovdal go mánát ohppet lohkat, de sii beroštit eanas sisdoalus ja oaivilis go geavahit giela. Go galget oahppat lohkat, fertejit mánát eambo giddet fuomášumi giela hápmái ja struktuvrii. Okta oahpes ovdamearka dása lea go mánná ipmirda ahte sátni *láigenođđu* lea guhkit go sátni *láigi*, váikko láigi duohtavuodas lea guhkit go *láigenođđu*. Go oahppit galget čoavdit alfabehtalaš koda, de fertejit giddet fuomášumi dasa ahte daddjojuvvon sánit leat ráhkaduvvon jietnadagain. Stoahkan gielain, ovdamearkka dihte go “máistaša” ártegis sániid ja riimmaiguin bargá ovddida dán diđolašvuoda. Go oahppit máhttet dovdat (ja rievdadallat) ovttaskas jietnadagaid daddjojuvvon sániin, dalle leat fonemalaš diđolaččat.

- **Sihkkaris bustávamáhttu**

Sihkkaris dahje doaibmi bustávamáhttu mearkkaša ahte oahppit jođánit ja beaktilit máhttet čatnat bustávaid gullelaš jietnadagaide (giellajienaide) ja nuppe ládje (máhttu lea automatiserejuvvon). Oahppi ipmirda ahte juohke bustávva prinsihpas ovddasta dihto jietnadaga hupmangiela. Ipmirdit oktavuoda hupmangiela jietnadagaid ja čállingiela bustávaid gaskkas lea *kritihkalaš fáktor* oahppat alfabehtalaš čállingiela.

- **Lohkat ja čállit sániid**

Olmmoš sáhtta geavahit iešguđet strategijaid sániid lohkamii ja čállimii. *Lohkat fonologalaččat* mearkkaša ahte jorgala bustávaid jietnadahkan ja geassá dáid oktii sátnin maid dovdat (lohkki sáhtta **gullat** man sáni jietnadanminsttar sulastahtta). Máhttit fonologalaččat lohkat lea buorre vuodđu oahppat ortográfalaččat lohkat. *Lohkat ortográfalaččat* mearkkaša ahte dovda bajil stuorát ovttagaid nugo stávvalliid, bustávvaovttastumiid ja olles sániid (Lohkki **oaidná** guđe sáni sátnegovva govvida). Ortográfalaš sátnelohkan lea eaktun olahit buriid lohkan gálggaid.

Ollu oahppit geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát olahit dađistaga dohkálaš sátnelohkan gálgga. Muhtimiin leat goitge gaskaboddosaš dahje bivešaš váttisvuodát *čállit* sániid riehta. Čállingeahččaleapmi addá dieđuid das man bures oahppit máhttet analyseret hupmangiela jietnadagaid, ja máhttet go oahppit čállit sániid mat eai čállo nu go daddjojit. Dan dihte lea čálliniskan oassin lohkan gálggaid kártemis.

Čállit *fonologalaččat* mearkkaša ahte sirre (analysere) daddjojuvvon sáni jietnadagaid, kode jietnadagaid bustávvan ja čállá bustávaid nu ahte dain šaddá sátni. Čállit ortográfalaččat mearkkaša ahte oahppi čállá olles sániid dahje sátnegovaid riehta, váikko

sánit eai čállo nu go daddjojít. Ortográfalaččat čállit lea eaktun dasa ahte olaha buriid čállingálggaid.

Oahppit dárbbasit máhttit sihke fonologalaš ja ortográfalaš sátnelohkama ja čállima. Dát guokte sátnelohkan- ja stávenvuogi geavahuvvojít iešguđet ulbmiliidda, dan mielde man oahppásat sánit leat sutnje gii galgá lohkat dahje čállit. Jus sátni lea amas dahje hárve, de geavaha oahppi dávjimusat fonologalaš strategijja. Oahpes sániid fas lohket ja čállet ortográfalaččat.

- **Lohkanáddejupmi /Lohkanipmárdus**

Lohkanoahpahusa ulbmil lea ahte oahppit galget máhttit lohkat teavsttaid sihke muosáhusa ja oahppama váste. Oahppoplánaid čilgehusain das mii lohkama vuodđogálga lea, biddjo ohppiid lohkanipmárdus guovddáš áššin. Leat mánnga beali mat váikkuhit dasa man bures mii ipmirdit dan maid lohkat. Sátnelohkangálggat, sátnemáhttu, duogášdieđut ja máhttu fáttá birra, lohkanstrategijjat ja bargomokta leat buohkat bealit mat váikkuhit lohkanipmárdussii.

Nuoramus ohppiin lea dávjá eahpesihkkaris sátnelohkan mii gáržžida lohkanipmárdusa. Dađi mielde lohkagohtet oahppit sániid jođáneappot ja sihkkareappot, seammás go teavsttat šaddet váddáseappot. De álget eará bealit, degomat sátnemáhttu, lohkanstrategijjat dađistaga váikkuhit eambbo ohppiid lohkanipmárdussii.

1.3 1. ceahki lohkančehppodaga iskama oassegeahččaleamit

1. ceahki lohkančehppodaga iskamis leat guhtta oassegeahččaleami.

Oassegeahččaleamit mihtidit čállingiellagálggaid maiguin oahppit geain lea riska/várra oažžut lohkan- ja čállinváttuid dávjá rahčet.

Muhtin gálggaid birra oažžut dieđuid mánngga oassegeahččaleamis. Ovdamearkka dihte oažžut dieđuid oahppi bustávamáhtu birra sihke oasis *Čállit bustávoid, Gávdat jietnadagaid sániin* ja *Čállit sániid*. Dasa lassin lea bustávamáhttu vuodđun eanas oassegeahččalemiide.

Lea dehálaš ahte don leat oahpásmuvvan geahččaleami sisdollui buori áiggis ovdal čađaheami. Ávžžuhit ahte dus lea ohppiidgihpa (Lohkančehppodaga iskan) sadjogis go logat čilgehusaid, vai buoremus lági mielde oahpásmuvat bargobihtáide.

1. ceahki lohkančehppodaga iskamis leat dát oasis:

- Čállit bustávoid
- Gávdat jietnadagaid sániin
- Oktii geassit jietnadagaid sátnin
- Čállit sániid
- Lohkat sániid
- Áddet maid lohká

Čállit bustávoid

Maid: Oassegeahččaleapmi, mii lea hábmejuvvon bustávvdiktáhttan, kárte máhtta go oahppi čatnat oktii jietnadagaid ja daidda gullelaš bustávoid, ja máhtta go hábmet bustávoid motoralaččat.

Mo: Oahppi čállá vuosttaš bustáva sánis maid don dajat: Vuosttaš jietnadat sánis mánnu lea /m/. Čále m”

Manne: Oassegeahččaleapmi čájeha máhtta go oahppi bustáva ja jietnadaga oktavuoda bures. Máhttit bustávva-jietnadat-oktavuoda bures lea dehálaš go galgá lohkat. Oassegeahččalemiin Čállit bustávoid, Gávdnat jietnadagaid sániin ja Čállit sániid, iskkaduvvo ohppiid bustávvamáhttu, earret t. Oahppit berrejit máhttit buot bustávoid vuosttaš jahkeceahki loahpas. Eará oassegeahččalemiin lea biddjon sierra beroštumi rádji, muhto dán oassái ii leat biddjon. Jus oahppit eai máhte čállit buot bustávoid, de lea dat sierra beroštumi veara

Hástalusat: Ohppiin geat čállet vearru bustáva, sáhttet leat iešguđetlágan hástalusat. Sidjiide soaitá váttis čatnat rievttis bustáva jietnadahkii. Soaitá maid čállit vearu bustáva danne go lea viggan lohkat sáni iežas siste, muhto lohkan vearrut (ovdamearkka dihte /bábba/ dan sadjái go /spábba/). Muhtumiidda soaitá leat váttis hábmet iežas dan bustáva.

Gávdnat jietnadagaid sániin

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhtta go oahppi identifiseret ovttaskas jietnadaga dihto posišuvnnas sánis (fonologalaš posišuvdnaanalysisa) ja čállit bustáva mii gullá jietnadahkii.

Mo: Don logat juohke bargobihtá. Oahppi galgá identifiseret rievttis jietnadaga mii lea mearriduvvon posišuvnnas (ovddemus, gasku, mañemus), kode jietnadaga bustávvan ja čállá bustáva. Ovdamearkka dihte: “Guhte jietnadat lea ovddemus sánis *lávvu*? Čále bustáva mii gullá vuosttaš jietnadahkii sánis *lávvu*.”

Manne: Oassegeahččaleapmi čájeha man bures oahppi nákce identifiseret guđege jietnadaga sánis. Fonologalaš (jietnadatlaš) diđolašvuohta ja buorre bustávvamáhttu lea dárbblaš go galgá oahppat lohkat.

Hástalusat: Ohppiin geat čállet vearu bustávoid sáhttet leat iešguđet hástalusat. Sidjiide sáhtta leat váttis earuhit ovttaskas jietnadagaid sánis. Sáhtta leat váttis čatnat rievttis bustáva jietnadahkii ja/dahje hábmet bustávoid motoralaččat. Oahppit geat eai dovdda sajádatdoahpagiid ovddemus, gasku ja mañemus (čállingiela oktavuodas), šaddet rahčat go galget čoavdit bargobihtáid.

Oktii geassit jietnadagaid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhttet go oahppit geassit oktii jietnadagaid sátnin (fonologalaš syntesa).

Mo: Guđege bargobihtás dán oasis lea linjá mas leat njeallje govvosa mat govvidit njeallje iešguđege sáni. Don muitalat álggos maid dát njeallje gova govvidit ja dasto logat ovttá sáni hui njozet, ja galgá leat čielga gaska juohke jietnadaga gaskkas (r-i-š-š-a). Oahppi galgá geassit jietnadagaid oktii sátnin (rišša) ja russet dan gova mii gullá sátnái. Oassebargu ii gáibit bustávamáhtu.

Manne: Váttisvuodát jietnadagaid oktiigeassimiin sátnin, sáhtá čujuhit fonologalaš váttisvuodaide. Dat leage dábálaš ohppiin geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát. Máhttit geassit jietnadagaid oktii sátnin ja gávnnahit sáni mearkkašumi, ovttas buriin bustávamáhtuin, lea dárbbašlaš go galgá máhttit sániid lohkat fonologalaččat. Lohkat fonologalaččat lea buorre álgu dasa ahte dađistaga máhttigohtá lohkat ortográfalaččat (lohkat olles sániid).

Hástalusat: Ohppiin geat russejit vearu gova, sáhttet leat iešguđetge hástalusat. Muhtin oahppit rahčēt ipmirdit jietnadagaid ja doalahit daid riehta maŋŋálagaid oanehismuittus. Geassit jietnadagaid oktii sátnin sáhtá maiddáit leat hástalusat (mánga sáni sulastahttet nubbi nuppi jietnadagaid dáfus, nu go *rissi* ja *rássi*, mii maid vádduda barggu). Oahppit fertejit maiddáit dovdat sáni ja ipmirdit maid mearkkaša. Hárve adnon (vuollegisfrekveanta) sánit sáhttet muhtimiidda addit váttisvuodaide).

Čállit sániid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhtá go oahppi čállit sániid maid oahpaheaddji sihtá.

Mo: Don logat cealkaga. Oahppi galgá čállit ovttá sániin cealkagis. Ovdamearkka dihte: “Dá lea *ađa*. Čále sáni *ađa*”. Čállit sániid sisttisoallá gávdnat ja earuhit jietnadagaid mat leat sánis (fonologalaš analysa), kodet jietnadagaid bustávvan ja hábmet bustávid motoralaččat. Buot sánit bargobihtás leat oanehis sánit.

Manne: Analyseret jietnadagaid daddjon sánis ja kodet jietnadagaid bustávvan lea gáibideaddji bargu: oahppi galgá lassin dasa ahte juohká sáni jietnadagaide, máhttit viežžat muittus bustávid mat gullet guđege jietnadahkii. Váttisvuodát bargguin sirret sáni jietnadagaide, sáhtá čujuhit fonologalaš váttisvuodaide, mii lea ge dábálaš ollu ohppiide geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát

Hástalusat: Ohppiin geat čállet sániid vearrut sáhttet leat iešguđetlágan hástalusat. Sidjiide soaitá váttis analyseret jietnadagaid daddjojuvvon sániin. Sáhtá maiddáit leat váttis čatnat rievttis bustáva rievttis jietnadahkii. Muhtimat dáidet rahčamin hábmet bustávid motoralaččat.

Lohkat sániid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhtá go oahppi dekodet ja ipmirdit sániid.

Mo: Guđege bargobihtás lea govus masa gullet njeallje sáni. Oahppi russe dan sáni mii gullá govvosii. Sánit mat gullet guđege govvii leat visuálalaš ja jietnadatlaš sullasašvuodát, mat gáibidit ahte dekode dárkilit (ovdamearkka dihte muohta – duohta - muohtu - muorra) Oahppi bargá iešheanalaččat ja oažžu 5 minuhta bargat oassegeahččalemiin.

Manne: Máhttit lohkat sániid álkit ja jođánit lea eaktun doaibmi lohkanmáhttui. Oassegeahččaleapmi sáhtta muitalit juoidá dan birra mo oahppi lohka: oahppit geat čovdet bargobihtáid jođánit ja geain leat unnán meattáhusat, lohket árvvusge ortográfalaččat (sii dovdet sániid oppalašvuhtan). Oahppit geat dárbbášit guhkit áiggi, muhto barget riehta, lohket várra eanas fonologalaččat (sii dekodejit ovttá ja ovttá bustáva jietnadahkan ja gesset daid oktii sátnin). Goalmmát joavkkus leat oahppit geat lohket eahpedárkilit. Sis leat ollu ja soaitáhat meattáhusat. Sii dávjá árvádallet, earret eará visuálalaš dovdomearkkaid dahje konteavstta/mearkkašumi vuodul.

Hástalusat: Ohppiin geat russejit vearu sániid, dahje eai geargga buot bargobihtáiguin, sis sáhttet lea hástalusat čatnat rievttis jietnadaga rievttis bustávvi. Sidjiide soaitá maiddá vátis geassit jietnadagaid oktii sátnin. Oahppit geat lohket eahpedárkilit, sáhttet malssidit sániid, go mángga sánis leat visuálalaš ja jietnadatlaš sullasašvuodát (dego *mánnu* ja *mánná*). Oahppit geat dábálaččat barget hui njozet dahje jođánit, dahje geain lea eahpesihkkaris sátnedáidu, eai dáidde nu bures hálldašit dán oassegeahččaleami.

Áddet/ipmirdit maid lohka

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte oahppi cealkkadási lohkanipmárdusa.

Mo: Guđege bargobihtás lea cealkka masa gullet njeallje govvosa. Oahppi russe dan govvosa mii čájeha cealkaga sisdoalu, ovdamearkka dihte “*Ivvár lávggoda*”. Bargobihtát gáibidit ahte oahppi máhtta dekodet dárkilit ja ipmirda buot sániid cealkagis, nákke muitit sániid, vai ipmirda olles cealkagiid, ja dovdá dábálaš cealkastruktuvrraid. Oahppit barget iešheanalaččat ja ožžot vihtta minuhta čoavdit buot bargobihtáid.

Manne: Máhttit njuovžilit lohkat ja ipmirdit earjkilis teavsttaid lea okta lohkanpahusa mihttomeriin maŋjel 2. jahkeceahki. Máhttit lohkat cealkagiid lea okta lávki dan barggus.

Hástalusat: Ohppiin geat russejit vearu gova, dahje eai geargga buot bargobihtáiguin, sáhttet leat iešguđetge hástalusat. Sivvan vátisvuodaide sáhtta leat eahpedárkilis dekode, ovdamearkka dihte ahte oahppit eai máhte earuhit gaskal gáhkku/gáhkut, oahppi ii loga buot sániid cealkagis, ovdamearkka dihte “*Dá leat guokte eappela*” dahje váilevaš sátnemáhttu. Muhtin ohppiide daguha njoazes sátnelohkan ja/dahje heittot oanehismuitu ahte eai šat muite vuosttaš sániid cealkagis go ollejit cealkaga lohpii. De lea vátis ipmirdit cealkagiid sisdoalu obbalaččat.

1.4 Mo geavahit bohtosiid viidásit oahppamii

Buot árvoštallan mii dahkko oahpahusa áigge, gohčoduvvo dađistaga-árvoštallamin ja galgá ovddidit oahpahusa. Buot oahppit galget dan oazžut, ja lea dehálaš ahte oahppit ipmirdit mii sis vurdojuvvo. Lea dehálaš ahte oahpaheaddjit geavahit iskama bohtosiid ávkin heivehit viidásit oahpahusa ohppiid dárbbuide.

Dákkár formatiiva árvoštallan gohčoduvvo maiddá *árvoštallan oahpahusa várás*, ja njeallje prinsihpa leat guovddážiis go geavaha geahččaleami bohtosiid viidásit bargui. Prinsihpat leat čilgejuvvon Oahpahuslága 3. kapihttala láhkaásahusain.

NJEALLJE PRINSIHPA

Ohppiid oahppaneavttut nannejuvvojit go sii

1. ipmirdit maid sii galget oahppat, ja mii sis vurdojuvvo
2. ožžot responssa ja besset gullat makkár kvalitehta sis barggus dahje bohtosis lea
3. ožžot rávvagiid mo sii sáhttet buorebut bargat
4. oassálastet iežaset oahppamis earret eará nu ahte árvoštallet iežaset barggu ja ovdáneami

Guovddáš čuoggát leat: Maid mihtuid galggan joksat, man muttus lean mun dáid mihtuid olaheami ektui ja mo galggan olahit daid?

Oahppit galget ipmirdit maid sii galget oahppat, ja mii sis vurdojuvvo

Go don barggat iskkademiiguin ja árvoštallamiin, lea dehálaš ahte oahppit dihtet manne sii árvoštallojuvvojit, ja mii sis vurdojuvvo. Oahppit fertejit diehtit manne lea dehálaš bargat lohkamiin vuodđogálgan. Humat ohppiiguin geahččaleami ulbmila birra, ja maid dat mihtida.

Atte dieđuid ohppiide sin máhtu birra, ja rávve mo galget viidáseappot bargat

Fágalaš responsa lea guovddáš oassi árvoštallamis ja čuovvolahttinbarggus. Responsa galgá mitalit ohppiide makkár kvalitehta sin barggus, olahusas dahje ovdanbuktimis lea. Galggat maid addit rádiid ja bagadallat mo guhtege sáhttá buoridit barggudis. Iskama bohtosat sáhttet addit dutnje gova das maid oahppi máhttá, ja mainna son ferte eambo bargat. Dán dieđu fertet bidjat oktii eará dieđuiguin mat dus leat oahppi birra, ja daid berret geavahit go ságastalat ohppiiguin ja sin váhnemiiguin.

Oaččo ohppiid searvat árvoštallamii

Don berret ovtta ohppiiguin geahčadit geahččaleami. Dat go jearahalat ohppiin maid sii jáhkket iežaset máhttán, ja maid sii jáhkket dárbbasit eambo hárhallat, soaitá mielddisbuktit ahte oahppit ieža guorahallet maid sii máhttet. Maŋnel go bohtosiid lehpit guorahallan, sáhttá ávkkálaš diktít ohppiid geahčadit vástádusaideaset ja guorahallat maid guhtege sáhttá bargat buoridan dihte oahppama. Ohppiid iešárvoštallamat sáhttet addit dutnje dehálaš dieđuid das mii sin mielas lea váttis, ja mainna fertejit bargat

eambbo. Iešárvoštallan sáhtta maid oažžut ohppiid diđolaččabun iežaset lohkanmáhtu hárrái.

MO GEAHČČAT DAN NJEALLJE PRINSIHPA DAĐISTAGA-ÁRVVOŠTALLAMIS OVTTAS GEAHČČALEAMI ČAĐAHEMIIN

- ✓ *Mo mun galggan ráhkkanahhtit ohppiid geahččaleami čađaheapmái vai dahkko ulbmila mielde?*
- ✓ *Mo galggan mun geavahit bohtosiid addin dihte fágalaččat vuoduštuvvon dieđuid ohppiide, mat ovdánahttet sin viidásit oahppama?*
- ✓ *Mo galggan mun oažžut ohppiid searvat bargat viidáseappot bohtosiiguin?*
- ✓ *Mo oahppit sáhttet leat mielde árvoštallat iežaset barggu?*

2 OVDAL GEAHČČALEAMI

Ovdal go čađahat lohkančehppodaga iskama lea dehálaš ahte leat vuđolaččat geahčadan *Čađahan- ja árvoštallanbagadusa*. Dan gávnnat PAS:s. Muhtin oassegeahččaleamit galget čađahuvvot áigemeari siskkobealde. Bagadusas čuožžu man guhkes áiggi oahppit ožžot geavahit čoavdit bargobihtáid juohke siiddus. Jus diktá ohppiid geavahit nu guhkes áiggi go dárbbášit, de sáhttet mánggas dain riskaohppiin máhttit buot bargobihtáid. Dalle it beasa diehtit geavahit go sii gávnnehis strategijaid. Dan dihte ferte čuovvut dárkkilit mearriduvvon áigemeiid.

2.1 Diehtu váhnemiidda

Lea dehálaš ahte váhnemat ožžot dieđuid geahččalemiid birra ovdal čađaheami. Oahpahusdirektoráhtta lea ráhkadan diehtujuohkingihppagiid váhnemiidda maid gohčodit: *Diehtu kártengeahččalemiid birra* giđđat 2015. Diehtujuohkingihppagat sáddejuvvojit ohppiid mielde ruoktot, ja berre maiddái biddjot skuvlla ruovttusiidui dahje oahppolávdái.

Gihppagat leat jorgaluvvon sámegillii (davvi-, lulli- ja julevsámegillii) ja engelasgillii. Gihppagiid sáhtta viežžat pdf-fiilan Oahpahusdirektoráhta neahttasiiddus. Gihppagat almmuhuvvojit buori áiggis ovdal lohkan- ja rehkenastingeahččalemiid čađaheami.

2.2 Diehtu ohppiide

Oahppit galget oažžut dieđuid kártengeahččalemiid birra oktanis dainna go juogát gihppagiid váhnemiidda. Lea dehálaš geavahit buori áiggi čilget mii kártengeahččaleapmi lea, manne sii galget dan čađahit, ja mii geahččaleami oktavuodas dáhpáhuvvá, ja goas.

Ovdal čađaheami sáhtát oahpásmuhttit ohppiid geahččalandilálašvuhtii. Oahppit sáhttet oažžut bargobihtáid maid galget čoavdit sullasaš eavttuiguin go iskamis juo leat ge. Oahppit galget oažžut dieđu ahte galget bures guldalit, bargat juste nu go don siđat, ja vuordit dassáži go don suovat sin joatkit manjit siidui. Oahppit fertejit diehtit ahte dus guhte leat oahpaheaddji ii leat lohpi veahkehit sin bargguiguin de go čađahehpet lohkančehppodaga iskama. Ieš kártengeahččaleapmi ii oaččo geavahit ráhkkanepmái.

DÁRKKISTANLISTU OAHPAHEADDJÁI OVDAL ČAĐAHEAMI

Mun lean

- ✓ várren buori áiggi geahččaleami čađaheapmái
- ✓ ovdagihtii dárkkilit lohkan dán bagadusa ja *Čađahan- ja árvoštallanbagadusa*
- ✓ fuolahan váhnemiidda diehtujuohkingihppagiid ja ahte sii dihtet čađaheami ja viidásit čuovvoleami birra
- ✓ hupman ohppiiguin ahte geahččaleapmi galgá leat ávkin oahpaheaddjái vai son sáhtta addit ohppiide nu buori oahpahusa go vejolaš
- ✓ várren áiggi manjel čađaheami árvoštallamii ja ovttaskas oahppi bohtosii čuovvolahttimii

3 GEAHČČALEAMI ČAĐAHETTIIN

Čađahan- ja árvvoštallanbagadus, mii čilge mo galggat čađahit geahččaleami, lea almmuhuvvon PAS:i, <https://pas.udir.no>. Das lea maid árvvoštallanbagadus mii čilge mo galggat divvut geahččalemiid. Skuvlla rektor addá dutnje beassanlobi PAS:i.

Lea du bargu oahpaheaddjin fuolahit ahte oahppit leat oadjebasat ja lea buorre bargodilli čađaheami áigge. Vuohki mo ovdanbuvttat bargobihtáid sáhtta váikkuhit dasa mo oahppit vásihit iskandilálašvuoda, ja nu maiddá váikkuhit bohtosiidda. Dan dihte fertet leat dihtomielalaš iežat jođihanrollii, fuolahit bargoráfi luohkkálanjas, ja geavahit buori jiena, ja čielgasit dadjat dan maid logat. Don fertet láidestit bargguid njuovžilis ja dássedis leahtuin ja árvvoštallat bargobihtáid barggadettiin man guhkes áiggi galgá geavahit oassebargguide main ii lea áigemearri. Jus guhtege oassegeahččaleapmi bistá menddo guhká, sáhttet oahppit dolkat ja mášohuvvat.

3.1 Ohppiid áicán

Ohppiid vuohki bargat geahččalemiin sáhtta addit ávkkálaš dieđuid sin lohkama birra. Oahppit geat barget njozet dahje menddo jođánit/háreheamet, sáhttet leat dakkárat geat rahčet juogamainna. Sáhtta leat ávkkálaš árvvoštallat bargá go oahppi fuolalaččat vai lea go mášoheapme barggadettiin. Váikko don soaittát ráhkkanan čađaheapmái ovtas ohppiiguin, soaitá goitge geahččalandilálašvuolta leat amas.

Oahpaheaddji čađahanbagadusas gávnnat áicanskovi. Dan skovvá sáhtta registreret ohppiid geat ovdamearkka dihte leat mášoheamet, barget njozet dahje dávjá sihtet geardduhit bagadusa.

Evttohus dasa maid berre dárkot dahje áicat

- Sávrivuohta: fuolalaš ja dárkil, dárkilmeahtun, mášoheapme gieđaiguin ja julggiiguin, viggá guođit sajis, vuollána
- lešheanalašvuolta: lešheanalaš, ii leat iešheanalaš, geahččá sutnje gii čohkká bálldas, sihtá geardduhit bargobihtá, sihtá veahki vai ipmirda bargobihtá.
- Barganleahttu: Jámma buorre, hui buorre, geargá menddo jođánit bargobihtáin almmá dárkkiskeahtta, bargá njozet, ii geargga bargobihtái(gui)n
- Fágalaččat sihkar: Orru sihkar go čoavdá bargobihtáid, orru eahpesihkar ja jurddaša, čállá vearrut, divvu vástádusa dávjá, ohca doarjaga bustávvagovain seainnis

3.2 Praktihkalaš dieđut

Berrejit leat guokte oahpaheaddji luohkkálanjas go geahččaleapmi čađahuvvo, vai buoremus lági mielde sáhtta áicat ohppiid go sii barget geahččalemiin. Lea vejolaš juohkit luohká ja čađahit geahččaleami unnit joavkkuiguin. Oahpaheaddji gii dovda ohppiid deavdá áicanskovi mii geavahuvvo kártemii geahččaleami čađahettiin. Jus don leat akto joavkkuin ja lea váttis noteret čađahettiin, de lea dehálaš ahte don deavddát skovi njuolga maŋnel čađaheami jus lea mihkke erenoamáš maid berre muitit.

Lea dehálaš ahte siđat ohppiid čorget bevddiideaset ovdal čađaheami, ja váldit eret vejolaš bustávvalinnjá. Bustávvagovat mat leat seinniin eai galgga váldot eret. Muhtin oassegeahččalemiin galgá váldit áiggi, ja de ferte leat diibmu/ bissehandiibmu olámuttos čađahettiin. Galggat maiddái sirddášit bevddiid jus lea vejolaš, vai oahppit eai beasa geahččat nuppiideaset vástádusaid.

4 MAŊŊEL GEAHČČALEAMI

Dán oasis čilgejuvvo mo galggat čuovvolit bohtosiid maŋŋel čađaheami.

Don fertet divvut geahččalemiid árvvoštallanbagadusa mielde mii lea čađahanbagadusa maŋágeahčen (gávndno PAS:s). Ohppiid bohtosiid galgá árvvoštallat sierra beroštumi ráji vuodul mii lea biddjon guđege oassegeahččaleapmái (gč. 4. s.). Muite várret buori áiggi bohtosiid árvvoštallamii!

OAHPAHEADDI DÁRKKISTANLISTU MAŊŊEL GEAHČČALEAMI

Mun galggan

- ✓ geahčadit dárkileappot bohtosiid jus oahppit leat ožžon unnit čuoggáid dahje juste dan mađe ollu čuoggáid go sierra beroštumi rájji lea.
- ✓ árvvoštallat maid sii leat máhttán/eai máhttán guđege bargobihtás
- ✓ árvvoštallat gerge go oahppit áigemearrái daiguin bihtáiguin main lei áigemearri
- ✓ bidjat bohtosiid oktii eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra, earret eará áicamiid mat leat dahkkon barggadettiin iskamiin
- ✓ fuolahit ahte oahppit geat dárbbasit erenoamáš čuovvoleami ja sin váhnemat ožžot dieđu bohtosiid, ja viidásit čuovvoleami birra

4.1 Mo čuovvolahttit ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde dahje juste bajábealde

Kártengeahččaleami boadus galgá adnot vuolggasadjin oahppiságastallamii ja oahppi čuovvoleami viidásit plánemii. Ságastallan ferte lágiduvvot oanehis áiggi maŋŋel čađaheami, vai oahppi muitá eanas oasi iskkadanbargguin. Ovttas ohppiin sáhtát bidjat vuoruhuvvon oahppanulbmiliid lohka ja čállima viidásit bargui. Bohtosiid fertet maid gaskkustit váhnemiidda. Buorre ovttasbargu gaskkal du ja váhnemiid sáhtá dahkat ahte oahppi joksá ulbmiliid mat biddjojit. Váhnemat galget dovdat oadjebassan dasa ahte don oainnat oahppi ja ahte son oažžu buori čuovvoleami jođáneamos lági mielde. Lea dehálaš deattuhit muhtin realisttalaš mihtuid hávális, mat leat ávkin ohppiid viidásit barggus ovdánahttit lohkanálggaid.

Vejolaš gažaldagat ohppiide geat leat vulobealde dahje juste sierra beroštumi ráji alde

- Mo du mielas lei čađahit dán geahččaleami?
- Ledje go muhtin bargobihtát maid it ipmirdan mo galgá čoavdit?
- Makkár bargobihtát ledje váddásat? Makkárat bargobihtáiguin manai bures?
- Ledje go sánit maid it ipmirdan?

4.2 Viidásat kárten ja doaibmabijut

Ohppiid lohkančehppodaga iskan addá midjiide dieđuid gálggaid birra maid dárbašit diehtit go galgat veahkehit oahppi viidáseappot. Seammás ferte kártengeahččaleapmi leat doarjjan dahje lassin du iežat árvvoštallamiidda: áiccadeapmi, árvvoštallan ja doaibmabijuid johtui bidjan galget “vázzit giehtalaga.”

Oahppi boađus kártengeahččaleamis čájeha maid oahppi máhttá bargat veahki haga dihto áiggi. Go geavahat kártengeahččaleami **dávgasit** (dynamisk), namalassii go ovttasbarggat ohppiin, de oaččut dieđuid ovdamearkka dihte das makkár strategiijaid oahppi geavaha, oahppi bargoleavttu, movtta ja oahppi oahppaneavttuid. Fuomášumi ferte bidjat dasa mo sáhttá *veahkehit oahppi viidáseappot*, vai oahpahus heivehuvvo buoremus lági mielde oahppái.

Go geavahat oassegeahččaleami mas oahppi lea ožžon unnit dahje jur dan mađe čuoggáid go sierra beroštumi rájjs, de sáhtát dárkot dahje áiccadit mo oahppi čoavdá barggu akto. Dasto fertet gávnnahit makkár ja man ollu doarjaga oahppi dárbaša vai máhttá bargat bargobihtáid. De lea ge dehálaš ipmirdit makkár hástalusaid guhtege bargobihttá sisttisoallá (geahča oassegeahččalemiid čilgehusa dás ovdalis). Go buohtastahttá dán dieđu dieđuiguin maid leat oahppis ožžon dan botta go čoavdá bargobihtá, de sáhttet vuollelis čilgejuvvon doaimmat veahkkin dutnje heivehit oahpahusa oahppi dárbbuide.

Mearkkaš ahte *sierra beroštumi rádji* ii sáhte geavahuvvot *dynámalaš kártemii*, go dát leat ráhkaduvvon dan váste ahte oahppit barget iešheanaláččat, standardiserejuvvon čilgehusa mielde.

Vuollelis čilgejuvvon doaimmat berrejit *álo geavahuvvot oaivválaččat ja deattuhit ipmárdusa*. Bustávat ja bustávvaovttastumit maid oahppit leat hárjehallan, berrejit nu jođánit go vejolaš geavahuvvot olles sániin. Ovttaskassánit maid oahppi lea hárjehallan, berrejit farggamusat geavahuvvot cealkagiin. Oahppit galget lohkat ja čállit muosáhusa váste, fága oahppama váste ja vai iežaset jurdagiid ovdanbuktet, ii ge dušše bargat teknihkalaš gálggaguin. Go geavaha oaiviladdi teavstaid dan sadjái go bođu sániid, de oahppit ohcagohtet oaivila logadettiin. Sániin sáhttá mearkkašupmi rievdat dan mielde makkár konteavsttas leat. Seamma ládje galget oahppit čállit muitalan dihte, eai ge dušše hárjehallat riektáčállima.

Jus oahppis leat heajos sátnelohkangálggat, soaitá fertet geavahit 1. ceahki lohkančehppodaga iskama vuolggasadjin viidásit kártemii.

Muhtin oassegeahččalemiin leat máŋga gálgga. Lea dehálaš kártet guđiiguin dáin gálggain oahppi rahčá, vai oahppi čuovvoleapmi šaddá nu dárkil go vejolaš. Jus oahppi lea vulobealde sierra beroštumi ráji máŋga oassegeahččaleamis, de lea maddái lunddolaš iskat oahppi oainnu ja gulu.

Viidásit kárten ja doaibmabijut lea čilgejuvvon ovttaskas oassegeahččaleami vuodul. Juohke oassegeahččaleamis lea teaksta juhkkajuovvon guovtti oassái, namalassii **árvvoštallan ja doaibma**. Čuoggát **árvvoštallama** vuolde čalmmustahttet **maid berret kártet viidáseappot** jus oahppi oažžu unnit go, dahje jur eanebuš čuoggáid go sierra beroštumi rádji dan oassebarggus lea. **Doaibmabijuid ovdamearkkat** čalmmustahttet mo sáhtát boahit johtui ohppiid viidásit veahkehemiin. Ii leat dárbu álggahit doaimma mii lea čilgejuvvon dakkár árvvoštallančuoggá vuolde maid oahppi hálddaša.

Čállit bustámaid

Árvoštala

lea go oahppis sihkkaris bustávamáhttu: máhtá go jođánit ja doaimmalaččat čatnat bustámaid jietnadagaide ja nuppe ládje.

Doaibma

Bargga bustávaiguin ja daidda gullelaš jietnadagaiguin. Huma jietnadagaid birra ja gokko njálmis dat ráhkaduvvojit. Ságastala makkár hápmi lea bustávas mii gullá jietnadahkii. Geavat bustámaid oaiviladdi dilálašvuodain, ovdamearkka dihte lohkat ja čállit smávva sániid ja cealkagiid.

Bija ohppiid hutkat jurddagovvidusaid/assosiašuvnnaid bustáva ja jietnadaga oktavuodaide. Ovdamearkka dihte sáhtá čatnat bustáva oahpes olbmuid namaide “Dá lea Erkke bustávva. Dat lea /E/.”

Bija ohppiid ohcat bustámaid teavsttas ja mearkut daid seammás go dadjá bustáva jietnadaga.

Sáhtá leat ávkkálaš ja movttiidahtti geavahit PC bustávvačállimii ja sániid čállimii, ja nu bargat bustávvačállimii. Go čállá boallobevddiin mas lea jietnadoarjja, beassá mánggii geardduhit bustávva-jietnadat-oktavuoda.

Árvoštala

máhtá go oahppi hábmet bustámaid čálalaččat.

Doaibma

Barget bustámaid hámiiguin dainna lágiin ahte suorpmain čuovvu bustámaid mat leat sárgojuvnon báhprii seammás go dadjá jietnadaga. Jus lea dárbu, de doala oahppi gieđa ja veahket su jođihit suorpma bustávvačállimii mielde, seammás go dadjabeahtti jietnadaga. Lea dehálaš mánggii geardduhit ja ahte oahppis lea vejolašvuhta čállit ja hábmet bustámaid, seammás go dadjá jietnadaga.

Hupmat maid bustávva sulastahtá: ovdamearkka dihte ahte **f** sulastahtá soappi mas lea sáhcun doarrásii, ja **s** sulastahtá gearbmaša jna. Muhtimiidda sáhtá leat ávkkálaš ahte čilge geometralaš hámiiguin, ovdamearkka dihte ahte **b** lea guhkes sáhcun mas lea dávgi vuollin olgešbealde. **b**-bustávva sáhtá maiddá sulastahttit muora mas lea **báhkki** olgešbealde (dahje ovddabealde), ja **d**-bustávva ges olmmoš geas lea **dávgi duogábealde**. Dahje **b**-bustávas lea **buoiddes** čovvi ja **d**-bustávas lea **dávgi duogábealde**.

Gávdnat jietnadagaid sániin

Árvoštala

máhtá go oahppi earuhit ovttaskas jietnadagaid sánis.

Doaibma

Barget geahččalit earuhit jietnadagaid sánis, beroškeahtá gokko sánis jietnadat lea. Ovdamearkka dihte: “Gulat go don jietnadaga /u/ mus-sánis?”

Gávdat sániid mat álget ovdamearkka dihte /s/. (Stohket “Mu fatnasis leat dievva ...”)
Geavat álggos jietnadagaid maid sáhtá guhká jietnadit, ovdamearkka dihte vokálaid dahje konsonánttaid m, n, f, l jna. Maŋjel geavahišgohtá eará konsonánttaid (b,d,g jna).

Daja sániid njálmálaččat, ovdamearkka dihte «mun». Váldde eret vuosttaš jietnadaga: “_un” “Mii jietnadagaid lea váldon eret?” Joatkke eará sániiguin.

Árvoštala

dovdá go oahppi doahpágiid “ovddemus”/“álggus”, “gasku”, ja “maŋemus”/“loahpas” lohka oktavuodas.

Doaibma

Čájjet ovdamearkkaid dasa mii *ovddemus* lea sániin maid mii lohkat ja čállit, ja ahte *ovddemus* sáhtá geavahuvvot maidái eará ládje go leat čuožžumin ráiddus, galgat speallat breahhtaspealuid ja nu ain. Geavat bustávvabrihkáid hukset sániid ja ságastalat gokko guđege bustáva sadji lea sánis. Guldalehket ja sirrejekket jietnadagaid sánis ja barget erenoamážit fuomážit jietnadaga sajádaga, nu ahte doahpagat *ovddemus*, *gasku* ja *maŋemus* adnojit ságastallamis. Visuála doarjja addo go bidjá bustávvabrihkáid sátnin, ja váldá daid eret go oahppi máhtá analyseret bustávid.

Mii jietnadagaid gullo álggus sánis mus? (_ u s)

Mii jietnadagaid gullo maŋemusas sánis mus (m u _)

Mii jietnadagaid gullo *gasku* sánis mus (m _ s)

Geassit oktii jietnadagaid sátnin

Árvoštala

máhtá go oahppi geassit jietnadagaid oktii

Doaibma

Barget jietnadagaid oktii geassimiin bustávvabrihkáiguin. Álget sániiguin main lea dušše okta stávval degomat mun, don, son. Ovdamearkka dihte: Daja čielgasit sáni /m u n/ ja bordde sáni bustávvabrihkáiguin. Oahppi áđđestallá ja “lávlu mielde” jietnadaga seammás go suorpmain čuovvu bustávvabrihkáid. Barget maidái riibmasániiguin, degomat mus – dus - sus, mis - dis – sis. jna. Álget oanehis sániiguin mat čállojit oalle muddui nu go daddjojit.

Daga veahá váddáseabbon, riibmasániiguin main leat eanet bustávat degomat áidi – báidi – sáidi jna. Oahpat ohppiid lohkat dainna lágiin ahte juhket sániid stávvaliidda. Oahpahallet stávvaliid speaddjut rytma mielde: ái-di, báidi. Dat lea veahkkin maidái dalle go galget oahppat dássemolsašumiid čállit. Dađistaga bargabehtet sániiguin main leat dássemolsašumit main leat ollu konsonánttat maŋjalagaid.

Čállit sániid

Árvoštala

máhtá go oahppi analyseret (sirret) ovttaskas jietnadagaid sániin (fonologalaš analyseren) ja čállit sániid jietnadagas jietnadahkii.

Doaibma

Barget fonemalaš didolašvuodain dainna lágiin ahte bidjabehtet erenoamáš fuomášumi ovttaskas jietnadagaide sánis. Ovdamearkka dihte: Daja sáni mun /m/u/n/. Oahppi áđđestallá du. Loahpas dadjá oahppi sáni akto.

Oahppi galgá dasto geahččalit bidjat sáni **mun** bustávabrihkáiguin dahje -goarttaiguin. Oahppi sirdá bustámaid guhkkálagaid, dadjá juohke jietnadaga ja bidjá fas sáni bustámaid oktii ja/dahje čállá sáni.

Čájet gova mas lea olbmo govva ja mui tal ahte dát lea **mun**. Sárggo golbma sázu gova vulobeallai: _ _ _ . Oahppi cuoigu ja dadjá mii jietnadagaid galgá biddjot guđege guoros sadjái. Dasto čállibeahtti bustámaid rievttis sajiide.

Árvoštala

geavaha go oahppi bustávvanamaid go čállá sániid (ovdamearkka dihte čállá go sáni mánnu /MNU/

Doaibma

Oahpat ohppiid didolaččat geavahit bustámaid jietnadagaid, ii ge bustávvanamaid čálidettiin.

Árvoštala

máhtá go oahppi bustámaid sihkkarit ja bures.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Čállit bustámaid.

Árvoštala

máhtá go oahppi hábmet bustáva čálalaččat.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Čállit bustámaid.

Hárjehallet čállit sániid dihtoriin dahje neahttabreahtain mas lea jietnadoarjja.

Lohkat sániid

Árvoštala

makkár strategijaid oahppit geavahit lohkat sániid. Oahppit geat lohket jođánit, muhto lohket ollu vearrut, áinnas árvádallet sáni vuosttaš bustáva dahje eará dovdomearkkaid vuodul. Oahppi gii geavaha ollu áiggi, viggá dávjá guldalit bures juohke áidna sáni.

Árvoštala

árvádallá go oahppi vai geavaha go eahpesihkkaris fonologalaš strategija.

Doaibma

Hárjehallet sihkkaris fonologalaš dekodema. Juohke bustávva čállojuvvon sánis ferte kodejuvvot jietnadahkan, seammás go jietnadagat gessojuvvojit oktii sátnin. Dat gáibida ahte oahppit lea automatiseren bustáva ja jietnadaga oktavuoda.

Čalmmustahte ahte go *okta* bustávva lea goabbatlágan guovtti sánis, de šaddá sániide goabbatlágan mearkkašupmi, degomat *mus* ja *sus*. Čalmmustahte maid ahte jus *okta* bustávva lea goabbat ládje guovtti sánis, de sáhtá rievdatit olles cealkaga mearkkašumi:

- Sáhtá go muohtačalbmi oaidnit?
- Sáhtá go muohtačalmmi oaidnit?

Lea dehálaš ahte oahppit oidnet man dárbbášlaš lea lohkat dárkilit. Hárjehallet lohkat dárkilit.

Árvvoštala

máhtá go oahppi geassit jietnadagaid oktii sátnin.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Geassit jietnadagaid oktii sátnin.*

Árvvoštala

máhtá go oahppi bustávid bures.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Čállit bustávid.*

Árvvoštala

ipmirda go oahppi buot sániid bargobihtáin.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Áddet/ipmirdit maid lohká.*

Áddet/ipmirdit maid lohká

Árvvoštala

ipmirda go oahppi sániid cealkagis.

Doaibma

Barget systemáhtalaččat nanusmahttit ohppiid sátneriggodaga. Geavahehket ovdamearkka dihte sániid mat leat adnon teavsttain maiguin oahppi bargá 1. luokás dahje eará teavsttaid main oahppit beroštit. Maiddái sániid mat leat adnon njálmmálaš ja árbevirolaš teavsttain (sihke njálmmálaš ja čálalaš) lea dehálaš oahpahit ohppiide.

Bija fuomášumi sihke sáni *hápmái* (vokálat/ konsonánttat, stávalat, sojahanminstarat, sánit-sánis ja nu ain) ja *sisdollui*.

Geavat jurddakárta sihke kárten dihte ohppiid sátnemáhtu ja reaidun viiddidit ohppiid semánttalaš fierpmádaga ja assosiašuvnnaid mat čatnasit sániide. Dasa sáhtta atnit veahkin teavstta, symbolaid, govaid ja govvošiid.

Gávdnet synonymaid, antonymaid ja sániid maid dávjá geavahuvvojit ovttaš dainna sániin masa ain giddebehtet fuomášumi. Ovdamearkka dihte leat go dadjanvuogit mas sátni adno.

Atte ohppiide vejolašvuoda deaivat sániid iešguđetlágan cealkagiin ja dilálašvuodain, ja láže dili nu ahte oahppit ieža besset ollu geavahit ođđa sániid go ráhkadit cealkagiid.

Árvvoštala

máhtta go oahppi hukset dábálaš cealkagiid.

Doaibma

Barget rievttet sátnesajádagain cealkagiin, ovdamearkka dihte dainna lágiin ahte čuohtadit álkis cealkagiid guhtege sáni sierra. Álgge cealkagiiguin main leat moadde sáni, viiddit dasto guhkit cealkagiidda. Čájjet olles cealkagiid ovdal go čuohtat sániid luvvolaga. Seagut sániid. Bija ohppiid ráhkadit cealkaga sániin.

Árvvoštala

rahča go oahppi sátnelohkamiin, ja makkár strategiija oahppi dasto geavaha lohkamii.

Árvvoštala

árvádallá go oahppi dahje geavaha go eahpesihkkaris fonologalaš strategiija.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Lohkat sániid*.

Árvvoštala

máhtta go oahppi geassit bustávid jietnadagaid oktii sátnin.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Geassit oktii jietnadagaid sátnin*.

Árvvoštala

máhtta go oahppi bustávid bures.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Čállit bustávid*.

4.3 Bohtosiid čuovvoleapmi oahpaheaddjejoavkkus

Vuođđogálggat leat ovttahttojuvvon buot fágaid gelbbolašvuodamihttomeriide. Dan dihte lea dehálaš ahte buot oahpaheaddjit jahkeceahkis čuovvolahttet lohkančehppodaga iskamiid bohtosiid. Go oahpaheaddjit čoahkkáigesset geahččalemiid bohtosiid ovttas, sáhttet sii oažžut oppalašgova sihke das maid oahppit máhttet, ja mainna guhtege oahpaheaddji ferte bargat eambo. Dát lea hui dehálaš eandalii ohppiide geat leat ožžon čuoggáid sierra beroštumi ráji vulobeallái dahje juste bajábeallái. Oasis mas čilge mo ovttaskas oahppi čuovvolahttá, gávnnat ovdamearkkaid dasa mo dán ohppidjoavkku sáhttá čuovvolahttit.

Go skuvla analysere geahččaleami bohtosiid, de lea dehálaš muitit báikkálaš diliid, earret eará báikkálaš oahppoplánaid, skuvlla ángiruššansurggiid dahje ovttaskas jahkebuolva dahje ohppidjoavkku sierranasvuodaid. Árvoštaladettiin bohtosiid ferte maiddái váldit vuhtii ohppiid oppalaš eavttuid, ohppiid gálggaid, bargomovtta ja ángirvuoda bargat.

Gažaldagat oktasaš guorahallamii ja ságastallamii

- ✓ Leat go bohtosat nu go vurdojuvvon?
- ✓ Oaidnit go minstariid/tendeanssa min skuvlla bohtosiin?
- ✓ Leat go mis eará dieđut mat duodaštit dahje njeidet kártengeahččaleami bohtosiid?
- ✓ Čájehit go bohtosat kártengeahččaleamis ahte lea dárbu eambo kártet?
- ✓ Makkár váikkuhusaid addet bohtosat skuvlla viidásit bargui?
- ✓ Maid mii sáhttit bargat buoridit bohtosiid maiguin eat leat duhtavaččat?
- ✓ Makkár doaimmaid sáhttit mii álggahit ohppiid ektui geat leat vulobealde ja juste sierra beroštumi rájis?

5 Skuvlajodiheaddji ovddasvástádus

Dán listtus čilgejuvvo mii skuvlajodiheaddji ovddasvástádus lea ovdal čađaheami, čađahettiin ja maŋŋel čađaheami.

Skuvlajodiheaddji galgá:

OVDAL	ČAĐAHETTIIN	MAŊŊEL
<p>- lohkan <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> ja oahpásmuvvan oahpaheaddjebagadussii</p> <p>- fuolahit ahte oahpaheaddjit dovdet oahpaheaddjebagadusaid sisdoalu</p> <p>- fuolahit ahte kártengeahččaleamit čađahuvvojit nu go čilgejuvvon <i>Retningslinjer for gjennomføring</i></p> <p>- čuovvut mielde dehálaš dieđuid www.udir.no siiddus</p> <p>- fuolaha ahte váhnemat leat ožžon dieđu čađaheami birra, ja ahte váhnengihpa dahje diehtočálus eaktodáhtolaš geahččalemiide lea juhkkjuvvon buori áiggis ovdal čađaheami.</p> <p>- Leat olámuttos go oahpaheaddjit dárbbášit veahki dahje doarjaga ráhkkanit čađaheapmái.</p> <p>- gozihit ahte skuvla lea ožžon geahččalangihppagiid ja iskat ahte lohku ja giella lea riekta</p>	<p>- doarjut oahpaheddjiid geahččaleami čađahettiin</p>	<p>- čuovvolit bohtosiid skuvladásis oassin báikkálaš ovdánahttinbarggus</p> <p>- lámčit dili nu ahte oahpaheaddjit sáhttet čuovvolit ohppiid geat bohtet sierra beroštumi ráji vulobeallái</p> <p>- fuolahit ahte daid ohppiid váhnemat, geat bohtet sierra beroštumi ráji vulobeallái, ožžot dieđu bohtosiid birra ja movt skuvla áigu dáinna viidáseappot bargat, ja ahte dat biddjo oktii eará relevánta dieđuiguin mat oahpaheaddjis leat ovdalaččas</p>

6 Gos gávdná rávvagiid, dieđuid ja heivvolaš resurssaid

LOHKAMA BIRRA VUOĐDOGÁLGAN	
<i>Maid vuodđogálggaid galget oahppit máhttit?</i>	Máhttoloktema oahppoplánain gávdnojit dieđut: www.udir.no/lareplaner/kunnskapsloftet/
<i>Mii lea lohkama vuodđogálga ja mo dat ovdána?</i>	Vuodđogálggaid rámmavuogádat http://www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Lareplangrupper/Rammeverk-for-grunnleggende-ferdigheter/
<i>Gos gávnnan eambbo resurssaid ja materiálad oahppi viidásit čuovvoleapmái?</i>	www.lesesenteret.no

GEAHČČALEAMI JA ÁRVVOŠTALLAMA BIRRA	
<i>Gos gávnnan eambbo dieđuid árvvoštallama ja geahččaleami birra?</i>	Árvvoštallan www.udir.no siiddus
<i>Mii lea skuvlajodiheddji bargu kártengeahččalemiid oktavuodas?</i>	Loga Retningslinjer for gjennomføring av kartleggingsprøver mii almmuhuvvo www.udir.no
<i>Gos gávnnan bagadusa kártengeahččaleami čadaheapmái?</i>	Prøveadministrasjonssystemet (PAS) https://pas.udir.no
<i>Gos sáhtán lohkat eambbo oahppama árvvoštallama birra?</i>	Oahppama árvvoštallama birra www.udir.no/vfl

Schweigaards gate 15
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
utdanningsdirektoratet.no